

УДК: 338.001.36

Заячківська О. В., к.е.н., доцент, Пивоварчук Л. В., асистент
(Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

МІЖНАРОДНА ОЦІНКА ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ ДЕРЖАВИ

В статті досліджено сутність та вплив концепції людського розвитку на посилення соціальної орієнтації економічної політики держави. Проаналізовано позиції України в рейтингу країн світу за індексом людського розвитку і визначено важливі напрями їх поліпшення.

***Ключові слова:* соціальні гарантії держави, індекс людського розвитку, рейтинг України за індексом людського розвитку.**

Вступ. Основним критерієм рівня реалізації соціальних гарантій державою є показники людського розвитку. За визначенням лауреата Нобелівської премії А. Сена, людський розвиток – це надання людям можливості повністю розвивати свій потенціал, жити продуктивно. Людський розвиток це – примноження не тільки доходу людей, але й їх здоров'я, освіти, збереження навколишнього середовища, забезпечення свободи дій і слова, а також формування інших умов соціально-економічного розвитку. Спеціальним сукупним показником на підставі якого визначається загальна оцінка людського прогресу є індекс людського розвитку

Аналіз публікацій. Теоретичними та практичними питання людського розвитку держави займалися С. Архієреєва, Л. Безтелесна, Д. Богиня, О. Власюк, С. Дятлов, В. Геєць, О. Грішнова, В. Іноземцев, А. Колот, Ю. Куліков, Е. Лібанова, С. Мочерний, О. Новікова, Л. Радченко, Л. Семів, О. Стефанишин та інші.

Мета статті. Аналіз сучасного рівня розвитку людського потенціалу за допомогою таких показників, як очікувана тривалість життя при народженні, середня тривалість навчання, валовий національний дохід на душу населення.

Основний розділ. Людський потенціал є одним з основних видів сукупного економічного потенціалу і відрізняється конкретними і якісними характеристиками. Необхідна чисельність населення відрізняється певними якісними показниками (кваліфікаційної та професійної структурою) і є необхідним ресурсом, без якого неможливий не тільки розвиток національної економіки, а й її нормальне функціонування. Відповідно, чим більший ступінь забезпеченості людським потенціалом, тим більша потенційна здатність національної економіки до зростання.

У 1990 році Програма розвитку ООН (ПРООН) ввела поняття «індексу розвитку людського потенціалу» (ІРЛП) – Human Development Index (HDI). Індекс розвитку людського потенціалу враховує не тільки економічну, а й соціальну ефективність країн, якість життя населення.

В першій доповіді ПРООН давалася оцінка економічного і соціального прогресу країн світу та було сформульовано поняття людського розвитку: «Розвиток людини є процесом розширення спектра вибору. Найбільш важливі елементи вибору – жити довгим і здоровим життям, здобути освіту і мати гідний рівень життя. Додаткові елементи вибору включають в себе політичну свободу, гарантовані права людини і самоповагу».

В 2010 році ПРООН запропонувала нове, уточнене визначення, що відповідає сучасній практиці: «Розвиток людини являє собою процес розширення свободи людей жити довгим, здоровим, творчим життям, активно брати участь у забезпеченні справедливості і стійкості розвитку на планеті» [5].

Індекс людського розвитку був розроблений пакистанським економістом Махбубом уль-Хаком (Mahbub ul-Haq) в 1990 році і використовується Організацією Об'єднаних Націй як альтернативний показник суспільного прогресу, на протигагу суто економічним оцінкам. Це сукупний показник рівня розвитку людини в країні, тому іноді його використовують як синонім таких понять, як «якість життя» або «рівень життя».

Методологія розрахунку індексу людського розвитку (далі ІЛР) ґрунтується на мінімальному наборі показників, за якими можна зібрати достовірні порівняльні дані в усіх країнах світу. Кожен з показників покликаний кількісно виразити один з ключових напрямів людського розвитку. Ці показники періодично переглядаються, вдосконалюються тощо, проте ключові виміри людського розвитку залишаються незмінними. Вони вимірюють середній рівень досягнень в країні за трьома основними вимірами людського розвитку: довге і здорове життя (здоров'я), гідний рівень життя (дохід), доступ до знань (освіта).

Довге та здорове життя вимірюється очікуваною тривалістю життя. Гідний рівень життя вимірюється валовим національним доходом (ВНД) на душу населення, вираженим у постійних міжнародних доларах 2005 року, конвертованих з використанням рівнів паритету купівельної спроможності. Доступ до знань вимірюється: середньою тривалістю освіти дорослих (у роках), що є середньою кількістю років освіти, отриманої за все життя особами віком 25 років і старше; очікуваною тривалістю навчання дітей шкільного віку, що є загальною кількістю років навчання, яку дитина шкільного віку може розраховувати отримати, якщо переважні тенденції щодо показників вступу до школи з урахуванням віку зберуться протягом усього життя дитини.

На нашу думку, Індекс людського розвитку – це інструмент оцінки соціального управління, який ілюструє результат виконання соціальних гарантій держави.

Згідно даних 2014 року Україна мала значення ІЛР 0,734, з яким посіла 83 місце в світі, у 2015 році – 0,747 і 81 місце відповідно. Отже, спостерігаємо тенденцію до зростання індексу людського розвитку, проте воно відбувається повільними темпами і наша країна за ІЛР все ще залишається в другій групі країн – група з високим рівнем людського розвитку (вищі позиції в цій групі займають Білорусь та Росія, останнє – Туніс). Порівняння індексів довголіття, освіченості та рівня життя дає можливість, за інших рівних умов, уточнити пріоритетність відповідних програм людського розвитку. У цьому контексті важливим є також питання збереження цих досягнень у майбутньому.

В цілому, слід відмітити, що за період з 1990 до 2015 року значення ІЛР України зросло з 0,705 до 0,747, або на 5,9% чи в середньому приблизно на 0,2% за рік (рис. 1).

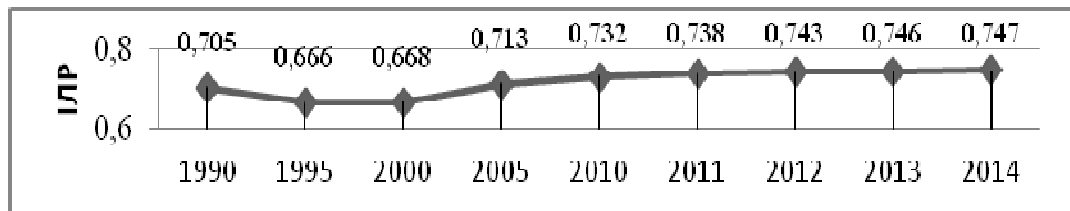

Рис. 1. Динаміка України в рейтингу індексу людського розвитку з 1990 по 2014 рік [28]

Як зазначалось, Україна відноситься до другої групи країн, групи з високим рівнем людського розвитку. Загалом виділяють чотири групи країн: з дуже високим, високим, середнім та низьким рівнем розвитку. Аналіз основних показників людського розвитку дає можливість виділити основні групи країн, на чий досвід слід орієнтуватися при прийнятті рішень щодо реформування економічної та соціальної сфери. Аналіз основних показників людського розвитку дає змогу визначити першочергові потреби суспільства. Головною метою розвитку економіки є розвиток людини, підвищення соціальних стандартів, забезпечення соціальних гарантій держави.

Рівень індексу людського розвитку можна оцінити шляхом порівняння з даними показниками інших країн (рис. 2). У 2014 році згідно з рейтингом ІЛР найкращою країною для життя, серед 187 країн, визнана Норвегія. Також до п'ятірки лідерів увійшли Австралія, США, Нідерланди і Німеччина.

Рис. 2. Рейтинг індексу людського розвитку деяких країнах світу за 2014 рік

Згідно даних Доповідей про людський розвиток з 2010 по 2015, позицію лідера серед 187 країн світу тримає Норвегія. У першу десятку країн-лідерів з дуже високим рівнем розвитку увійшли: Австралія, Швейцарія, Данія, Нідерланди, Німеччина, Ірландія, Сполучені Штати Америки, Канада, Нова Зеландія.

Крім України, до групи країн з високим показником індексу увійшли: Білорусь, Росія, Грузія, Азербайджан, Вірменія. Інші пострадянські держави включено до групи країн із середнім рівнем розвитку: Туркменістан, Молдова, Узбекистан, Киргизстан.

Україну вперше було включено в розрахунки ІЛР у Доповіді за 1993 рік, тоді, за розрахунками за 1990 рік, вона посідала 45-те місце, а абсолютне значення зведеного індексу дорівнювало 0,844. В 2015 році Україна отримала 81 місце, втративши 36 позицій. Загалом, якщо порівнювати Україну з європейськими країнами, то вона за більшістю показників істотно відстає.

Відповідно до даних таблиці, в Україні задовільним залишається рівень доступу до знань, очікувана тривалість життя за останні 25 років зросла лише 1,1 роки. Щодо ВВП в розрахунку на одну особу, то за період з 1990-2015 роки відбулося зниження на 24,5%. Саме рівень ВВП є показником, який найбільш знижує ІЛР України. Також для України є характерним високий рівень безробіття, низький рівень оплати праці, що призводить до відтоку висококваліфікованих кадрів з України. Україна за світовими стандартами може пишатися лише досягненнями у сфері освіти.

Тенденція індексу людського розвитку України за
1990-2015 рр.

Роки	Очікувана тривалість життя при народженні, років	Очікувана тривалість навчання, років	Середня фактична тривалість навчання, років	ВВП в розрахунку на одну особу, дол., 2011 р. за ПКС	ІЛР
1990	69,8	12,3	9,1	10 835	0,705
1995	67,9	12,0	10,0	5 008	0,666
2000	67,3	12,6	10,7	4 672	0,668
2005	67,5	14,2	11,2	7 210	0,713
2010	69,3	14,7	11,3	7 752	0,726
2015	71,0	15,1	11,3	8 178	0,747
Δ 1990-2015	+1,1	+2,8	+2,2	-2 657	+0,042

Джерело: складено автором за даними [3]

Згідно даних Державного комітету статистики, Україна зберігає достатньо високі показники в освітній сфері: загальною середньою освітою охоплено майже 99,6% дітей, дошкільною – у містах 92,5, у сільській місцевості – 58,2%. Вищою освітою охоплено 46,1% молоді [3], проте необхідно забезпечити відповідність освітньої підготовки вимогам ринку праці (з урахуванням прогнозованих тенденцій розвитку економіки).

Очікувана тривалість життя при народженні в Україні здебільшого має негативну тенденцію. Так, за період з 1990 по 2015 роки даний показник зменшився на 2,3 роки і тільки починаючи 2009 року – повільними темпами зростати. Загалом, відповідно до даних Доповіді про людський розвиток 2015 року, в Україні середня тривалість життя при народженні в 2015 році становила 71 рік [3]. Для порівняння, середнє значення даного показника в країнах з дуже високим, високим, середнім і низьким рівнем розвитку відповідно становлять: 80,5; 75,1; 68,6; 60,6 років. У Норвегії даний показник становить 81,6 роки, в Німеччині 80,9 роки, в сусідній Польщі 77,4 роки [1].

Висновки. Основною причиною падіння рейтингів ІЛР є низький рівень матеріального благополуччя населення через великий відсоток бідного населення, до того ж дані не враховують 2014 рік, коли країна стала жертвою збройної агресії, в якій за попередніми даними біженцями стали один мільйон чоловік. Основною причиною такої ситуації є брак інвестицій в економічну і, особливо, в соціальну сферу країни. Зазначимо, що такі за-

грози, як фінансова криза, коливання цін на продовольство, стихійні лиха і жорстокі конфлікти, значно гальмують прогрес людства.

1. Human Development Report 2015: Work for Human Development [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nas.gov.ua/text/pdfNews/2015_Human_Development_Report.pdf
2. Лібанова Е. М. Праця задля людського розвитку: Україна 2015. Презентація WWW idcs Інститут демографії та соціальних досліджень.
3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз (колективна монографія) / За ред. Е. М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. – 367 с.
5. Доповідь про людський розвиток ПРООН 2013 року: за індексом людського розвитку Україна займає 78 позицію зі 186 країн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.undp.org.ua/ua/media/1-undp-news/1557-ukraine-ranks-78th-among-186-countries-says-2013-human-development-report>

Рецензент: д.е.н., професор Савіна Н. Б. (НУВГП)

Zaiachkivska O. V., Candidate of Economics, Associate Professor,
Pyvovarchuk L. V., Assistant (National University of Water and Environmental Engineering, Rivne)

INTERNATIONAL INSTITUTIONAL ASSESSMENT OF THE STATE SOCIAL PROTECTION GUARANTEE

In the article the essence and impact of the concept of human development to strengthen the social orientation of economic policy are investigated. Ukraine's position in the ranking of countries on the human development index are analyzed and important areas of improvement are identified.

***Keywords:* social state guarantees, the index of human development, Ukraine's rating on the human development index.**

Зячківська О. В., к.э.н., доцент, Пивоварчук Л. В., ассистент
(Национальный университет водного хозяйства и природопользования,
г. Ровно)

МЕЖДУНАРОДНАЯ ОЦЕНКА ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ РЕАЛИЗАЦИИ СОЦИАЛЬНЫХ ГАРАНТИЙ ГОСУДАРСТВА

В статье исследованы сущность и влияние концепции человеческого развития на усиление социальной ориентации экономической политики государства. Проанализированы позиции Украины в рейтинге стран мира по индексу человеческого развития и определены важные направления их улучшения.

***Ключевые слова:* социальные гарантии государства, индекс человеческого развития, рейтинг Украины по индексу человеческого развития.**
